

RRUGA DREJT EKSPERTIZËS: ZHVILLIMI I AFTËSIVE NË FUSHËN E PËRKTHIMIT

Dr. Adelina ALBRAHIMI

Departamenti i Gjuhës Angleze
Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës
E-mail: adelina.albrahimi@unitir.edu.al

Prof. Assoc. Dr. Ogerta Koruti Stroka

Departamenti i Gjuhës Angleze
Fakulteti i Gjuhëve të Huaja Universiteti i Tiranës
E-mail: ogerta.koruti@unitir.edu.al

PËRMBLEDHJE

Ky studim synon të analizojë procesin dhe rrugën e fitimit të aftësive në fushën e përkthimit që çon drejt zhvillimit të një ekspertize të qëndrueshme. Përkthimi është një shkallë e lartë e artit të komunikimit, ku përvoja dhe njohuritë kthehen në çelës për kuptimin dhe shprehjen e saktë të mesazheve nga një kulturë në tjetrën. Kjo analizë përqendrohet në rrugëtimin e përkthyesve nga fazat fillestare të mësimin të gjuhëve të ndryshme deri në arritjen e një niveli të lartë të shkathtësive në përkthim. Me anë të shembujve praktikë dhe studimeve të rastit, do të shqyrtojmë teknikat dhe strategjitë që përkthyesit ndjekin për të zhvilluar një kuptim të thellë të kontekstit, kulturës dhe gjuhës së origjinës së tekstit, si dhe për të prodhuar një përkthim cilësor dhe të besueshëm në gjuhën e synuar. Kuptimi i thellë i kontekstit, specializimi në fusha të caktuara dhe përdorimi i teknologjisë së informacionit dhe komunikimit janë disa nga elementët kyç që kontribuojnë në rritjen e nivelit të ekspertizës së përkthyesve. Duke mbështetur përpjekjet për të avancuar në këtë fushë, kjo analizë synon të ofrojë një vështrim të gjerë mbi rrugën drejt fitimit të aftësive në përkthim dhe ndikimin e tyre në përmirësimin e shërbimeve të përkthimit në një kontekst global.

Fjalët çelës: përkthimi, eksperti dhe fillestari në përkthim, gjuha burimore, gjuhë e synuar

ABSTRACT

This study aims to analyze the process and pathway towards acquiring skills in the field of translation leading to the development of sustainable expertise. Translation represents a pinnacle of the art of communication, where experience and knowledge converge to accurately understand and convey messages from one culture to another. This analysis focuses on the trajectory of translators from the initial stages of learning different languages to achieving a

high level of proficiency in translation. Through practical examples and case studies, we will explore the techniques and strategies translators employ to develop a deep understanding of the context, culture, and original language of the text, as well as to produce quality and reliable translations in the target language. A profound understanding of context, specialization in certain fields, and the utilization of information and communication technology are some key elements contributing to the elevation of translators' expertise. By supporting efforts to advance in this field, this analysis aims to provide a comprehensive overview of the pathway towards acquiring skills in translation and their impact on enhancing translation services in a global context.
Keywords: translation, përkthyesi ekspert dhe fillestar, mother tangué, target language

Hyrje

Trajnimi në çdo fushë specifike kërkon pikësëpari përkufizimin e qartë të nivelit të ekspertit, pra, përcaktimin e aftësive, të kapaciteteve, të performancës, të etikës e të normave të tjera të nevojshme për dikë për t'u quajtur ekspert në një fushë të caktuar, pasi arritja e nivelit të ekspertit përbën objektivin që duhet të synohet të arrihet nga profesionistët e të gjitha fushave¹. Po ashtu arritja e nivelit të ekspertit shoqërohet me më shumë njohuri të thelluara mbi fushën e ekspertizës. Sipas të njëjtës logjike, është e nevojshme që të përkufizohet niveli i

1. Është e kuptueshme që në literaturë nuk bëhet direkt kalimi nga jo eksperti tek eksperti. Më specifiku, Hoffman, lidhur me ekspertizën njih nivelet e mëposhtme: "I padituri", i cili përkufizohet si dikush që nuk ka fare njohuri për fushën. Arsyeya pse Hoffman-i e fillon progresionin zhvillimor me këtë kategori është se në shumë studime të botuara, të ashtuquajturit "fillestarë" janë në fakt "të paditur"; "Fillestari" është dikush që është i ri, dikush që është në provë, ose, për shembull, dikush që do të fillojë studimet në interpretim/përkthim. Dallimi ndërmjet "të paditurit" dhe "fillestarit" është që fillestari është ekspozuar minimalisht me fushën e studimit, ose është prezantuar me të; [...]
Më pas vjen "nxënësi/stazhieri", personi që është duke iu nënshtruar procesit të nxënës, si për shembull një student që i nënshtrohet një programi udhëzimesh, shkon përtej nivelit të prezantimit dhe është gati për të kaluar në nivelin tjetër [...] "Specialisti" është personi i cili mund të kryejë punën e përditshme në mënyrë kompetente, pa qenë e nevojshme për t'u mbikëqyrur, por që punon bazuar në udhëzimet e marra [...]; ai është punonjës me eksperiencë dhe i besuar;
"Eksperti" është specialisti gjykimet e të cilit janë në mënyrë të spikatur të sakta dhe të besueshme, performanca e të cilit dëshmon për aftësi të dëshmuara dhe përpjekje jo të sforcuara dhe që mund të trajtojë në mënyrë efektive lloje të caktuara problemesh të radha apo të vështira. Po ashtu, eksperti ka aftësi apo njohuri të posaçme që rrjedhin nga eksperiencia e gjerë ose e përqendruar në nënfusha;
Në nivelin më të lartë është "mjeshtri", ekspert i kualifikuar dhe i aftë për të mësuar të tjerët. Tradicionalisht mjeshtrit përbëjnë grupin e elitës, gjykimet e të cilëve përcaktojnë rregulloret, procedurat, standardet ose idealet (Hoffman : 199).

ekspertit përkthyes² në mënyrë që, për arsye trajnimi, ai të shërbejë si niveli i synuar për t'u arritur nga palët e interesuara, si, për shembull, studentët e përkthimit, personat që kanë vendosur t'i dedikohen përkthimit, personat që po shqyrtojnë mundësinë e kapërcimit nga një fushë tjetër e afërt a e lidhur ekspertize në përkthim, personat që kanë përkthyer më parë, por që nuk janë shumë të afirmuar në treg, ose që dëshirojnë të rrisin aftësitë kognitive dhe teknike në fushën e përkthimit, apo çdokush tjetër i interesuar për studime empirike në fushën e përkthimit.

Studimet rreth ekspertizës datojnë nga kërkimet klasike të De Groot-it (1965, 1966) e shoqërohen nga të tjerë pas tij, të interesuar për të zbuluar dasinë ndërmjet aftësive të shahistëve. De Groot (1965) më shumë se gjysmë shekulli më parë konstatoi se teksta nuk kishte dallime të mëdha ndërmjet gjerësisë apo thellësisë së kërkimeve lidhur me lëvizjet e mundshme gjatë lëvizjeve të gurëve të shahut, ekspertët i perceptonin ndryshe problemet që duhet të zgjidhnin. Një tjetër kërkim pionier mbi fushën e ekspertëve dhe të ekspertizës ka të bëjë me qasjet e jo ekspertëve dhe të ekspertëve për të zgjidhur probleme fizike, kryer nga Simon dhe Simon (1978) dhe Larkin, Dcdemott, et al. (1980a, 1980b). Sipas studimeve të tyre, ekspertët dhe jo ekspertët ndryshonin në mënyra të ndryshme: ekspertët ishin në gjendje t'i dilnin përpara problemit dhe të përdornin faktet që kishin për të gjeneruar ekuacionet e përdorura. Po ashtu, ekspertët i zgjidhnin më shpejt problemet dhe me gjasa krijonin një përfytyrim fizik të tyre.

Megjithëse në pamje të parë paragrafi i mësipërm duket si pak ose aspak i lidhur me fushën e përkthimit, logjika e nocionit të ekspertizës dhe të ekspertit është e njëjtë dhe në rastin e përkthimit dhe të interpretimit, madje dhe në çdo fushë tjetër. Studimet empirike tregojnë se ekspertët asociohen me të kuptuarin deri në detaje, për aq sa është e mundur, të njohurive, të arsytimit dhe të posedimit të aftësive të thelluara në fusha të ndryshme, me zhvillimin e instrumenteve metodologjike për t'i përfutuar njohuritë e nevojshme dhe me përshkrimin e ngjashmërive ndërmjet ekspertëve të fushave të ndryshme (Moser-Mercer et al: 108). Künzli dhe Moser-Mercer (1995), në kuadrin e studimeve të tyre empirike mbi proceset e përkthimit dhe mbi *sight translation*³ (Moser-

2. Më vonë në tekst fjala ekspert i referohet ekspertëve përkthyes.

3. Koncepti i *sight translation* i referohet procesit të përkthimit ndërkohë që njëkohësisht e lexon një tekst që e ke fizikisht përpara.

Merser, 1997, në shtyp) shprehen që baza e njohurive të ekspertëve përkthyes ekspertë duket se është disi ndryshe e organizuar.

Ashtu si dhe në fusha të tjera, zhvillimi i ekspertizës në fushën e përkthimit kërkon integrimin e shumë nënaftësive dhe nënproceseve të përpunimit gjuhësor, një pjesë e të cilave ndodhin dhe paralelisht, si për shembull proceset e të kuptuarit të gjuhës, proceset sintaksore dhe semantike (Marsen-Wilson dhe Taylor 1980), duke vënë në punë dy sisteme gjuhësore në të njëjtën kohë, pra gjuhën burimore dhe gjuhën e synuar (Paradis 1993), dhe prodhimin gjuhësor, pra përpunimin sintaksor dhe semantik, përfshirë dhe dekodimin gramatikor dhe fonologjik (Levelt 1989). Megjithëse jo aq i ngjeshur sa procesi i interpretimit, përkthimi është proces i lodhshëm dhe shumë kërkues, përfshin kombinimin e shumë nënaftësive, përdorimin e teknikave dhe të strategjive, të cilat duhet të mësohen si të tilla për të rritur gjasat për t'u bërë ekspert.

Nën optikën e argumentit të sipërpërmendur, personat e interesuar për t'u bërë profesionistë, apo për të studiuar më shumë në fushën e përkthimit duhet të kuptojmë fillimisht natyrën e ekspertizës dhe mënyrën sesi përvetësohen apo nxihen aftësitë për të qenë në gjendje të arrihet niveli i ekspertit. Kërkimet në fushën e përvetësimit ose nxënies së aftësive janë përqendruar në fusha ku ekspertiza dhe performanca e lartë konsiderohen si rezultante të të nxënies dhe të praktikës. Kërkuesit kanë hulumtuar ekspertizën në fusha të tilla si sporte, arte, shkenca dhe në fusha të tjera kongnitive, duke përfshirë dhe përkthimin dhe interpretimin.

Megjithëse me prejardhje të ndryshme, Hoffman (1997), Moser, Frauenfelder, Casado dhe Kunzl (2000), Ericsson (2001) dhe Moser (2008) të gjithë shqyrtojnë procesin e përfitimit të aftësive kryesisht në fushën e interpretimit, por edhe të përkthimit, dhe identifikojnë faza të nxënies së aftësive si mjet për akumulimin e njohurive prej eksperti.

Struktura e njohurive të ekspertit

Eksperti "... konsiderohet përgjithësisht si dikush që ka fituar një nivel të lartë performance në një fushë të caktuar si rezultat i viteve të eksperiencës " (Moser-Mercer et al, 2000). Ndryshe nga një fillestar, ("... i cili zakonisht përkufizohet si dikush që ka pak ose aspak eksperiencë në një fushë të caktuar"), ekspertët kanë ide më të mirë dhe aftësi për ta parë punën në një kuadër më të përgjithshëm. Ata e

marrin informacionin në segmente apo njësi dhe bazuar në modelet e përsëritura, dhe janë në gjendje t'i identifikojnë shpejt problemet në mënyrë që të përcaktojnë se çfarë përgjigje do t'i japin situatës (Sternberg, 2003). Ekspertët kanë të ndërtuara skema që i ndihmojnë që njohuritë t'u shfaqen si më të zakonshme dhe më implicite (De Groot, 1965). Baza më e gjerë dhe më e organizuar e njohurive që kanë i bën ata të aftë të kenë arsyetim më të mirë, ta përpunojnë informacionin më shpejt dhe të përshtaten lehtë me situatat e reja.

Sipas Moser-Merser et al 2000, lidhur me interpretimin, ekspertiza⁴ ndahet në katër fusha njohurish (Moser-Mercer et al, 2000):

- njohuri faktike: ku eksperti percepton më shumë lidhje asociative dhe të fushës sesa një i ri në profesion;
- njohuri semantike: ku eksperti percepton më shumë lidhje ndërmjet kuptimit dhe kontekstit;
- njohuri skematike: ku eksperti percepton skemat e llojeve të ndryshme të fjalimeve dhe diskurseve;
- njohuri strategjike: ku eksperti percepton lidhjet ndërmjet të njohurës dhe të panjohurës, ndërsa i riu në profesion ngecet tek e panjohura;

E përkthyer më specifikisht në fushën e përkthimit, skema e mësipërme kuptohet si më poshtë.

Së pari, ekspertët kanë informacion faktik më mirë të organizuar, pra mund të krijojnë më shumë lidhje asociuese me fenomene të caktuara, situata apo kontekste, ose dhe lidhje të fushës. Për shembull, nëse një tekst flet për *Council of the European Union* si organi ku mbledhen së bashku përfaqësuesit e qeverive të shteteve anëtare të Bashkimit Evropian, për ekspertin është e qartë, madje i pallogaritshëm si problem përkthimor, që bëhet fjalë për *Këshillin Evropian*, ndërkohë për një fillestar ka shumë të ngjarë që përkthimi të jetë *Këshilli i Evropës*, variant i cili është kryekëput i gabuar jo vetëm nga pikëpamja gjuhësore por edhe nga pikëpamja institucionale dhe filozofike, pasi Këshilli i Evropës është organ me 48 shtete anëtare, që përmban shumë më shume shtete anëtare se Bashkimi Evropian. Në rastin e ekspertit, për të është e natyrshme që ai automatikisht të asociojë tekstin me funksionimin e institucionit ose të institucioneve, ndërsa në rastin e fillestarit vëmendja përqendrohet tek gjegjëset linguistike, tek teksti objekt përkthimi dhe jo tek njohuritë e përgjithshme.

4. Megjithëse Moser-Merser i referohet interpretimit *per se*, këto fusha njohurish lidhen edhe me përkthimin.

Së dyti, gjatë përkthimit të një teksti të caktuar, eksperti ka një bazë terminologjike të organizuar, terma gjegjës për një organizim të caktuar dhe informacion që lidhet specifikisht me fushën e njohurive. Le të marrim si shembull tekstet e mëposhtme:

(teksti në gjuhën burimore)

The member States' basic obligation is to **“secure to everyone within their jurisdiction the rights and freedoms defined in Section I of this Convention”** (which includes, for those States Party to the various Protocols, the obligation to secure the rights and freedoms defined in those Protocols).

(teksti në gjuhën e synuar – versioni i fillestarit)

Detyrimi kryesor i shteteve anëtarë është që **“t'i sigurojë gjithkujt brenda juridiksionit të tij të drejtat dhe liritë që përcaktohen në Seksionin I të kësaj Konvente”** (ku përfshihen, për shtetet palë në protokollet e ndryshme, detyrimi për të siguruar të drejtat dhe liritë e përcaktuara në këto Protokolle).

(teksti në gjuhën e synuar – versioni i ekspertit)

Detyrimi bazë i shteteve anëtarë është që **“t'i sigurojë çdokujt brenda juridiksionit të tyre të drejtat dhe liritë që përkufizohen në Seksionin I të kësaj Konvente”** (ku përfshihen, për shtetet palë në protokollet e ndryshme, detyrimi për të siguruar të drejtat dhe liritë e përcaktuara në këto Protokolle).

Megjithëse fillestari që ka ofruar përkthimin në paragrafin e dytë është për t'u përgëzuar për përkthimin e bërë, prapëseprapë dallimet ndërmjet versionit të tij dhe versionit të ekspertit shkojnë përtej fjalëve të përzgjedhura, lidhen me të kuptuarit e nocioneve dhe të funksionimit të së drejtës. Për shembull, në rastin e termit *“gjithkujt”*, fillestari është munduar të gjejë një term sa më gjithëpërfshirës të jetë e mundur, ndërkohë që nuk duket se e ka të qartë se cilët janë palët e përfshira në këtë term. Në rastin e përkthimit *“çdokush”* eksperti përkthyes e di që termi është shumë i gjerë dhe përfshin jo shtetasit e shtetit në fjalë ashtu siç përfshin edhe shtetasit, pasi të drejtat nuk janë vetëm për qytetarët e një shteti; ai po ashtu e di që termi përfshin dhe personat juridikë (p.sh. kompani-të, OQJ-të, etj.) ashtu siç përfshin dhe personat fizikë (p.sh. individët dhe grupe të caktuara njerëzish).

Po ashtu, eksperti është i gatshëm t'i transferojë njohuritë nga një fushë tek tjetra, si për shembull, ai mund të përdorë njohuritë e

tij ligjore gjatë përkthimit të një rregulloreje për tregtinë. Nga ana tjetër, njohuritë semantike bazohen në kontekst. Eksperti e merr informacionin kontekstual nga përkthimet e mëparshme që ka bërë, nga takimet konsultative në të cilat ka marrë pjesë, nga diskutimet me ekspertët juristë, ose nga informacione që ka rreth qëllimit të një instrumenti/teksti të caktuar ligjor, a fushe përkatëse.

Së treti, përkthyesi ekspert ka njohuri skematike në formën e formulave “të gatshme për përdorim”, ose terminologji të njohur për shkak të ekspozimeve të tij të mëparshme. Le të shohim paragrafët e mëposhtëm:

(teksti në gjuhën burimore)

“Inhuman treatment” must reach a minimum level of severity, and “cause either actual bodily harm or intense mental suffering”. It need not be deliberate nor inflicted for a purpose. In the typical case of injuries in custody, where a person is in good health before arrest or detention and is proved to be injured after it, the burden of proof is on the authorities to show force was not used, or was not excessive, or was justified by the victim’s own conduct. Undue restraint during arrest or of a psychiatric patient can also amount to inhuman treatment.

(Teksti i përkthyer nga eksperti përkthyes)

“Trajtimi çnjerëzor” duhet të arrijë një nivel minimal ashpërsie dhe “të shkaktojë ose dëmtim trupor, ose vuajtje intensive mendore”. Ai nuk është i nevojshëm që të jetë i qëllimshëm, dhe as të kryhet për një qëllim. Në rastin tipik të keqtrajtimit në paraburgim, kur një person është në gjendje të mirë shëndetësore përpara arrestimit ose ndalimit dhe provohet se ka pësuar dëmtim më pas, barra e provës i takon autoriteteve për të treguar që nuk është ushtruar forcë, ose që forca nuk ka qenë e tepruar, ose që ajo ka qenë e justifikuar nga sjellja e viktimës. Kufizimi i panevojshëm i një personi gjatë arrestimit, ose i një pacienti psikiatrik mund të çojë në trajtim çnjerëzor.

Është e qartë që përkthimi i mësipërm është kryer nga një ekspert përkthyes. Terma të tilla si trajtim çnjerëzor, akt i qëllimshëm, apo i kryhet për një qëllim, paraburgim, barra e provës, zor se mund të përdoren me kaq saktësi nga një fillestar. Këto terma përdoren ekzaktësisht siç përdoren në instrumentet ndërkombëtare, si për

shembull në Konventë, dhe siç përdoren në legjislacionin e brendshëm të Shqipërisë, duke siguruar parimin e *konsistencës*, i cili është shumë i rëndësishëm në gjuhën ligjore.

Së katërti, njohuritë strategjike i lejojnë ekspertit të përdorë strategji për zgjidhjen e problemeve të natyrave të ndryshme që mund të hasen gjatë procesit të përkthimit. Le të shohim shembullin e mëposhtëm:

(teksti në gjuhën burimore)

Deportation and extradition: deporting or extraditing a person to another country where they face a real risk of treatment can result in a breach by the deporting State. In most cases the decision to deport etc. will be taken at a high judicial or governmental level. But the conditions of return of a deportee are often the responsibility of police or immigration officers. Humane conditions should always be ensured and a person who is medically unfit to travel should not be forced to do so.

(tekst i përkthyer nga eksperti përkthyes)

Dëbimi dhe ekstradimi: dëbimi ose ekstradimi i një personi në një shtet tjetër ku ai haset me një rrezik real të trajtimit mund të çojë në shkelje nga shteti dëbues. Në pjesën më të madhe të rasteve, vendimi për dëbim, etj., merret nga niveli i lartë gjyqësor ose qeveritar. Por, kushtet e kthimit të të dëbuarit shpesh janë përgjegjësi e policisë ose e oficerëve të migracionit. Gjithmonë duhet të sigurohen kushte humane. Një person që është i pamundur të udhëtojë nga pikëpamja mjekësore nuk duhet të detyrohet të udhëtojë.

Në rastin e një teksti të tillë, gjasat më të mëdha për një fillestar janë që *deportation* të përkthehet si *deportim*, e madje përkthyesi të mos jetë në gjendje as të bëjë dallimin ndërmjet *deportimit* (sipas tij) dhe ekstradimit. Në rastin e ekspertit përkthyes, si strategji për zgjidhjen e problemit përkthimor është konsultimi i dokumenteve të tjera të referencës. Ai e di që të dyja si *deportation* dhe *extradition* janë të drejta themelore të mbuluara nga *Konventa e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut*, kështu që do t'i referohej këtij dokumenti për të qenë i sigurt për përkthimin dhe për t'u siguruar për dallimet ndërmjet dëbimit dhe ekstradimit.

Përveç njohurive të ekspertit, Hoffman e identifikon segmentimin më të mirë të informacionit, vendimmarrjen e shpejtë, intuitën, vetëbesimin

dhe aftësinë për të parashikuar atë çfarë ndodh gjatë interpretimit ose shkruhet në tekstin objekt përkthimi si karakteristika të ekspertëve përkthyes.

Ekspertiza është e lidhur po ashtu me *zgjidhjen e problemit*, me aftësinë për të përdorur një ose më shumë aftësi për t'u bërë ballë situatave të vështira (Kintsch, 1988). Ekspertiza e zakonshme është aftësia për të zgjidhur me efektivitet probleme të zakonshme dhe probleme të reja që dalin gjatë procesit të përkthimit.

Pra, me fjalë të tjera, ekspertizë do të thotë njohuri e thelluar dhe kompetencë në fushën e ekspertizës, ndërsa në rastin e përkthimit do të thotë njohuri të thelluara dhe kompetencë në gjuhë dhe në fushën e tekstit objekt përkthimi. Nga ana tjetër *ekspertiza adaptive* është aftësia për t'ju përshtatur situatave të reja, për të përmirësuar performancën me kalimin e kohës, dhe për t'u angazhuar në metakognition për të siguruar një performancë jo vetëm më efeciente, por edhe në një nivel më të lartë profesionalizmi. Gjithsesi, kjo lloj ekspertize mund të arrihet vetëm nga një përqindje e vogël ekspertësh.

Në përgjithësi, autorët që janë marrë me analizën e nivelit të ekspertëve bien dakord që njohuritë e ekspertëve në përkthim varen nga aftësitë ekzistuese: njohja e mirë e gjuhës burimore dhe e gjuhës së synuar dhe e kulturave të lidhura me to, e shoqëruar nga «njohuri të thelluara» (Moser) dhe «njohuri gjithëpërfshirëse» (Hoffman).

Po ashtu, studimet tregojnë se njohuritë në nivel eksperti, të kombinuara me “praktikën e qëllimshme” (Ericsson) dhe me motivimin (Moser), njihen si elementë kryesorë të një eksperti dhe i bëjnë atij të mundur të përballet me situata të reja dhe stresuese me më pak përpjekje. Ekspertiza i lejon përkthyesit të merret më efektivisht me “të panjohurat”, të tilla si fjalori, shprehje a fusha të panjohura, dhe të jetë më fleksibël në zgjidhjen e problemeve.

Zhvillimi i aftësive

Pasi të kuptohet se çfarë duhet që dikush të bëhet apo të quhet ekspert, është e rëndësishme të shpjegohet sesi përvetësohen aftësitë për të fituar ekspertizë dhe për t'u bërë ekspert.

Përvetësimi dhe zhvillimi i aftësive është proces gradual, e ku luajnë rol shumë faktorë, të tillë si motivimi, vetëbesimi, kapaciteti, qasja, aftësia (Moser-Mercer, 2008).

Megjithëse mënyra e përvetësimit ose e fitimit të aftësive është studiuar shumë në shkencat e ndryshme, jo shumë është thënë në mënyrë të strukturuar për të në fushën e përkthimit. Megjithatë, meqenëse mënyra e përfitimit të aftësive është e njëjtë thuajse në të gjitha fushat, autorja e këtij punimi është e mendimit se e njëjta logjikë fitimi apo përvetësimi aftësish aplikohet dhe në fushën e përkthimit. Për t'ju përmbajtur kësaj logjike, ia vlen të nënvizohet se ndërsa Ericsson e ka përqendruar kërkimin e tij në përvetësimin e aftësive tek sportet, aktivitetet e kohës së lirë apo tek llojet e tjera të aktiviteteve para se të analizonte interpretimin, autorë të tillë si Moser-Merser, Hoffman, Kilary dhe të tjerë ia kanë drejtuar kërkimet e tyre specifikisht interpretimit dhe të gjithë ata kanë arritur në të njëjtin përfundim lidhur me etapat që përfshihen në përvetësimin e aftësive. Pavarësisht se përdorin koncepte të ndryshme, të gjithë përshkruajnë fazat specifike kognitive dhe vijimësinë e zhvillimit të aftësive si instrumente të domosdoshme për të shkuar drejt ekspertizës, koncepti i cili trajtohet dhe më sipër.

Është me interes të theksohet se Moser *et al* theksojnë se vijimësia në përvetësimin e aftësive ndonjëherë ndalon. Nuk është e pazakontë për shembull që përkthyesit në fazën “asociuese” (lexo më sipër) të arrijnë në një nivel “stanjacioni” dhe aftësitë e tyre të mos zhvillohen më tej. Një shpjegim i kësaj situate është rritja e automaticitetit të nënaftësive të pengojnë memorien e punës. Për këtë arsye duhet një lloj “ristrukturimi” i memories për të përparuar më tej.

Të gjithë autorët theksojnë nevojën për praktikë të rregullt dhe ushtrime të specifikuar sipas aftësive që duhet të përvetësohen, në mënyrë progresive dhe të strukturuar për të organizuar më mirë njohuritë, për të akumuluar eksperiencën, për të rritur kapacitetin e memories, për të lehtësuar automaticitetin dhe, së fundmi, për të ndërtuar ekspertizën. Po ashtu, është me interes të theksohet se autorë të ndryshëm, pavarësisht nga fusha e ekspertizës, kur bëhet fjalë për ekspertët nënvizojnë fort rëndësinë e kohës. Për shembull, lidhur me sportet, literatura ekzistuese sugjeron se maksimumi i ekspertizës arrihet në mes dhe në fund të të njëzetave. Sipas Ericsson-it, për t'u bërë ekspert në çdo fushë, duhen të paktën 10 vjet eksperiencë, ndërkohë Hoffman sugjeron gjashtë deri në dhjetë vjet eksperiencë për t'u konsideruar ekspert në interpretim. Nisur nga shumëllojshmëria e teksteve që i nevojiten një përkthyesi të përkthejë gjatë eksperiencës së tij, nevojës për të studiuar në vijimësi gjuhën mëmë dhe gjuhën e

dytë apo gjuhën e huaj, apo edhe gjuhë të tjera, bazuar në literaturën ekzistuese për aftësitë dhe ekspertizën dhe eksperiencën e saj personale, autorja e këtij punimi është e mendimit që një përkthyesi i nevojitet dhjetë vjet eksperiencë për t'u quajtur ekspert.

Implikimet për përkthimin dhe trajnimin e përkthyesve

Përsa i përket trajnimit të studentëve të përkthimit, përkthyesve të rinj në moshë a në profesion, është e rëndësishme të përdoret një qasje që e çon studentin/profesionistin e ri nga faza kognitive, tek ajo asociative dhe më pas autonome nëpërmjet të cilave mësohen faktet rreth profesionit, detyrës apo projektit të përkthimit dhe procesit që duhet kaluar për të përfunduar projektin. Është e rëndësishme që studentët a përkthyesit e rinj paralelisht me teorinë mbi traduktologjinë të përballen gjithnjë e më shpesh me praktikën e përkthimit, të jenë në gjendje të analizojnë gabimet e tyre, të mësojnë t'i eliminonjë ato, të ndërtojnë kapacitetet për të bërë lidhjen ndërmjet pjesëve të ndryshme të procesit dhe të analizojnë sesi këto pjesë të ndryshme kontribuojnë për një punë të suksesshme, të përvetësojnë të gjitha procedurat e përkthimit nëpërmjet një trajnimi të qëndrueshëm dhe praktik aq sa procesi dhe puna e të përkthyerit t'u vijë natyrshëm dhe të dinë si të kërkojnë, si të hulumtojnë, kujt t'i drejtohen dhe si t'u gjejnë zgjidhje problemeve që mund t'u dalin në praktikë.

Për ta ngritur një aftësi të fituar rishtazi në nivelin e ekspertizës, është e nevojshme që praktika e qëllimshme dhe analitike të bëhet pjesë e rutinës së studentëve apo të përkthyesve të rinj. Kjo është mënyra e vetme që bën të mundur eliminimin e pikave të dobëta, aplikimin e rregullave specifike për probleme specifike dhe, pas rritjes së njohurive taktike dhe organizimit më të mirë, dhe ndërtimin e strategjive për zgjedhjen e problemeve të hasura.

Po ashtu, mënyra sesi praktikohet studenti apo përkthyesi i ri ka ndikim shumë cilësor mbi ekspertizën. Për t'u bërë *ekspert adaptiv*, në gjendje për të reflektuar mbi strategjitë dhe për të modifikuar çfarë është e nevojshme për t'u përshtatur me një situatë të re (interpretimi) (Moser-Mercer et al, 2000, Moser-Mercer, 2008), është e rëndësishme që studentët të mos praktikohen thjesht në përgjithësi. Në fakt ata duhet t'i ndajnë ushtrimet mbështetur në aftësi të caktuara, procedurën dhe mënyrën e të funksionuarit të së cilave ata e kuptojnë, dhe duhet të përqendrohen dhe të punojnë në mënyrë të ndërgjegjshme. Ky është parimi i praktikës së qëllimshme. Në mënyrë që studentët të jenë në

gjendje të bëjnë përparime në këtë drejtim, trajnimi duhet të theksojë të nxënit metakognitiv, organizimin efektiv të njohurive dhe situata komplementare në të cilat përvetësohen aftësitë e caktuara (Moser-Mercer, 2008).

Përfundime

Fitimi i aftësive drejt ekspertizës në fushën e përkthimit është një rrugë e vështirë, por e vlefshme. Procesi i mësimit dhe zhvillimit të aftësive përmes përvojës dhe njohurive të thelluara është themelore për të arritur një nivel të lartë të përkthimit cilësor. Përkthyesit duhet të jenë të përkushtuar në vazhdimin e mësimit të gjuhëve të ndryshme, në kuptimin e thellë të kulturave dhe kontekstit, si dhe në përdorimin e teknologjisë së informacionit dhe komunikimit.

Gjithashtu, është thelbësore që përkthyesit të specializohen në fusha të caktuara, duke iu kushtuar vëmendje të veçantë ndërmjetësimit të mesazheve në mënyrë të saktë dhe të qartë në gjuhën e synuar. Krijimi i një lidhjeje të ngushtë me të dyja kulturat dhe njohuria e thellë e kontekstit janë elemente kyçe që kontribuojnë në përmirësimin e cilësisë së përkthimit.

Përmirësimi i aftësive në përkthim nuk është vetëm një rrugë drejt zhvillimit personal, por gjithashtu është një kontribut i rëndësishëm në rritjen e cilësisë së shërbimeve të përkthimit në një ambient global. Duke pasur parasysh rëndësinë e përkthimit në ndërkombëtarizimin e informacionit dhe komunikimit, përkthyesit duhet të vazhdojnë të kërkojnë për mënyra për të përshpejtuar zhvillimin e tyre në këtë fushë, duke u përqendruar në krijimin e ekspertizës së qëndrueshme për të ofruar përkthime të besueshme dhe cilësore për audiencën e tyre të synuar. Po ashtu, është e rëndësishme të nënvizohet se pavarësisht nga orët e praktikës dhe nga eksperiencia, për shkak të vështirësisë së përvetësimit të aftësive për një punë të vështirë dhe shumë komplekse, si përkthimi i *acquis communautaire*, duhet të kuptohet nga të gjithë rëndësia e madhe e motivimit, praktikës së rregullt dhe të synuar, nxjerrja e mësimave nga praktika dhe gabimet për të përmirësuar performancën dhe përparimi drejt rrugës së ekspertizës.

BIBLIOGRAFIA

- Ericsson, Anders.(2001). Expertise in interpreting. An expert performance perspective. In *Interpreting* (pp.187-220). John Benjamin Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia.
- Ericsson, K A, Krampe, R Th, & Tesch-Römer, C (1993). The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. *Psychological Review*, 100, 363-406.
- Hoffman, Robert.(1997). The cognitive psychology of expertise and the domain of interpreting. In *Interpreting* (pp.189-230). John Benjamin Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia.
- Kintsch, W (1988). The role of Psychological Review, 95, 163-182.
- Kiraly D C (1997). Think-aloud protocols and the construction of a professional translator self-concept. In J H Danks, G M Shreve, S B Foundatin, and M K McBeath (Eds). *Cognitive processes in translation and interpreting* (pp 137-160). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Moser, Barbara.(2008). Skill acquisition in interpreting: a human performance perspective. In *The Interpreter and Translator Trainer* (pp.1-28). St Jeromes Manchester.
- Moser-Mercer, B (in press). Acquiring expertise in sight translation. In S Lambert (Ed), *A cognitive approach to interpreter training*.
- Moser-Mercer, B., Frauenfelder, U., Casado, B. & Künzli, A. (2000). Searching to define expertise in interpreting. In K. Hyltenstam & B. Englund-Dimitrova (Eds.), *Language processing and simultaneous interpreting* (pp. 107-132). Amsterdam: John Benjamins.
- Moser-Mercer, B et al (2000). The rocky road to expertise in interpreting: Eliciting knowledge from learners. In M Kadric, K Kaindl, and F Pochhacker (Eds). *Translations-wissenschaft* (pp 3939-352). Tübingen, Germany: Stauffenburg Verlag.
- Séguinot, C (Ed) (1989). *The translation process*. Toronto: York University
- Shreve, G (1997). "Introduction". In J Danks, G M. Shreve, S B Fontain, and M K McBeath (eds), *Cognitive Processes in Translation and Interpreting*. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage.
- Simon, H A (1973). A simulation of memory for chess positions. *Cognitive Psychology*, 5, 29-46.